

DLA DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

BONNYAI APOLKA

CLARA SCHUMANN MŰVÉSZETE

Témavezető: DR. KOMLÓS KATALIN

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28. számú, művészet- és művelődéstörténeti
tudományok besorolású doktori iskola

Budapest

2011

I.

A TÉMAVÁLASZTÁS INDÍTÉKAI

A témaválasztásommal az volt a célom, hogy a 19. század egyik leghíresebb női muzsikusanak zongoraművészi, zenepedagógiai és zeneszerzői munkásságát bemutassam. Clara Schumannt manapság leginkább csak a híres zeneszerző Robert Schumann feleségeként emlegetik, pedig a maga korában ez éppen fordítva volt. Az *Új Zenei Újság* szerkesztőjét, a még kevésbé ismert zeneszerzőt, Robert Schumannt pályája elején gyakran csak úgy emlegették, mint a híres zongoraművésznő férjét.

A 19. században Clara Schumann a kor zeneóriásaival, Chopinnel, Liszttel, Brahmszal emlegették egy sorban. Ennek ellenére Clara Schumann életéről és művészetéről magyar nyelven mindössze Claude Samuel *Egy szenvedély rejtelmei* című műve jelent meg.

Dolgozatomban bemutatom Clara Schumann hatvan évet felölelő sikeres zongoraművészi pályáját, zeneszerzői, zongorapedagógusi és szerkesztői munkáját. Nyomtatásban 23 opusa jelent meg és legalább ugyanennyi műve opus szám nélkül. Számos híressé vált tanítványa igazolta Clara kiváló tanári munkáját és férje életművének szerkesztése is az ő nevéhez fűződik.

II.

A KUTATÁS SZAKIRODALMI ELŐZMÉNYEI ÉS A FELHASZNÁLT FORRÁSOK ISMERTETÉSE

Clara Schumann élete kiterjedt levelezésének és gondos naplóvezetésének köszönhetően jól dokumentált. Alapvető jelentőséggel bírnak *Clara és Robert Schumann* (szerkesztette: Eva Weissweiler, New York, 1994.), továbbá *Clara Schumann és Johannes Brahms* (szerkesztette: Berthold Litzmann, Lipcse, 1927.) között történt levélváltások. A személyes kapcsolatokon túl ezek a levelek megvilágítják azt a szoros emberi és zenei kötődést, egymásra hatást, amelyek jellemezték mindkét kapcsolatot. Ez is bizonyítja Clara tehetségének magasrendűségét, hogy a romantika két ilyen meghatározó zeneóriásának a műzsája, illetve szellemi társa tudott lenni. Magyar nyelven sajnos csak *Robert Schumann fiatalkori levelei* érhetőek el, Jemnitz Sándor fordításában.

Az *Ehetagebücher* (*Házassági napló* - szerkesztette Gerd Nauhaus), amelyet Robert Schumann házasságuk elején ajándékozott Clárának egy hiteles forrás a Schumann házaspár családi életének és művészetének megismeréséhez.

A *Haushaltbücher* (*Háztartási könyvek* - Gerd Nauhaus) szintén érdekes adalék kettejük kapcsolatához.

Talán a legfontosabb forrás amire támaszkodhattam, egy korabeli életrajzíró Berthold Litzmann 3 kötetes összefoglaló jellegű életrajzi műve; *Clara Schumann: egy művészi élet* (Lipcse,1913.), amely a Schumann család tulajdonában álló naplók és kiterjedt levelezések összegzése. Kiemelkedő jelentőségét annak is köszönheti, hogy a könyv szerzője Berthold Litzmann személyesen is ismerte Clara Schumannt.

Clara zenepedagógiai munkásságának megismerésében nagy segítségemre volt Clara tanítványainak, Adelina de Laranak, Mathilde Vernenek, Fanny Daviesnek, Ilona Eibenschütznek és Marie Frommnak a visszaemlékezései. Fanny Davies, Ilona Eibenschütz és Adelina de Lara zongorajátékainak 1949-1951 között rögzített hanganyagai egyedülálló értéket képviselnek. Ezeknek a felvételeknek egy lemeznyi másolata a függelékbe is bekerült.

Claráról, a nyolc gyermekes édesanyáról és a híres zongora-művésznőről a legautentikusabb képet talán legkisebb lánya Eugenie Schumann *Erinnerungen* (Emlékezések) című művéből nyertem. A korabeli újságok, a „Finale”, az „Iris”, az „AMA” és a „Neue Zeitschrift für Musik” kritikái szintén fontos források.

III.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

A disszertációm két részre osztható. Az első részben (I-IV. fejezetek) Clara Schumann életének legfontosabb állomásait, eseményeit, míg a második részben (V-VIII. fejezetek) a művész zenei munkásságát dolgoztam fel. A első részben az életrajzi adatok mellett, nagy hangsúlyt fektettem Clara Schumann neveltetésére, illetve édesapja szerepére, akinek kiváló zenepedagógiai érzéke nagyban hozzájárult Clara 60 évet felölelő sikeres zongoraművészi pályájához.

A dolgozat második felében egy-egy fejezet terjedelemben foglalkoztam Clara és pályatársainak kapcsolatával (V.), a zongoraművészi pályájával (VI.), a zenepedagógiai munkásságával (VII.) továbbá a zeneszerzői és szerkesztői tevékenységével (VIII.). A pályatársak közül Clara Schumann bensőséges viszonyt ápolt Johannes Brahms és Felix Mendelssohn-Bartholdy zeneszerzőkkel. Frederic Chopin zongoraműveinek egyik legjelentősebb előadója volt, továbbá a Chopin összkiadás létrejöttében tetemes szerkesztői munkát végzett. Liszt Ferencsel a kezdeti jó kapcsolat ellenére nem alakult ki szoros barátság. Wagnert –bár fiatalkora óta ismerte – goromba és arrogáns embernek tartotta.

A VI. fejezetben Clara Schumann zongoraművészi pályájával foglalkoztam, amelyet 3 részre osztottam. Az első a virtuóz fiatalkori évek még Clara Wieck néven a házasságkötéséig, 1840-ig, a 2. rész az 1840-1854 közötti időszakot tárgyalja, amikor a hitvesi és anyai feladatok miatt a koncertezésre jóval kevesebb ideje jutott. A harmadik rész 1854-1891-ig már Robert Schumann gyógykezelése illetve halála utáni időszakot öleli fel. A sok megpróbáltatás ellenére pályája ekkor soha nem látott magasságokba emelkedett. Gyönyörű játékát a korabeli kritikák is dicsérték, míg a folyamatos és szerteágazó külföldi koncert utak a nemzetközi hírépítést igazolják.

A VII. fejezet, Clara Schumann zenepedagógiai munkássága bír talán a legtöbb gyakorlati haszonnal. Clara pedagógiájának az alapjait édesapja Friedrich Wieck briliáns tanítása szolgáltatta. Az alfejezetekben (VII.1-6.) Clara tanítványai visszaemlékezéseinek, segítségével kifejtettem a zongoraművész-tanár módszereit és a zongorázáshoz kapcsolódó tanácsait. Hitvallása szerint egy igazi zongoraművésznak a tanításhoz is értenie kell. Az volt az alapelve, hogy a zeneszerző szándékát szem előtt tartva a helyes technika segítségével pusztán újratereíteni kell a zeneműveket. Özönlöttek hozzá a tanulni vágyó fiatalok szerte a világból.

A VIII. fejezetben a korai illetve a virtuóz zongoraművei mellett, elemeztem az a-moll zongoraversenyt op.7. és a g-moll szonátát WoO18. A hangnemi azonosságon túl, ezek a művek semmilyen rokonságot nem mutatnak Schumann zongoraversenyével vagy a g-moll szonátájával. A 3. alfejezetben sorra vettem Clara és Robert Schumann műveiben felbukkanó közös témákat, zenei idézeteket, amely a Schumann házaspár szoros alkotói kapcsolatát példázza. A dolgozatomat Clara szerkesztői munkásságával zárom, ami férje, Robert Schumann életműve iránti alázatát és elkötelezettségét bizonyítja.

A függelékekbe az életrajzi adatokon és a kottapéldákon túl bekerült Clara Schumann egy híressé vált tanítványa Adelina de Lara 1951-ben készült CD felvételének a másolata. (Pavilon Records Ltd.)

A dolgozatom elkészülését, a kutatást nehezítette, hogy Clara Schumann zeneműveinek kottái, továbbá művészetével kapcsolatos levelezések, naplók, tanulmányok határainkon belül nem voltak elérhetőek és ezek a források beszerzése komoly energiát, munkát és külföldi tanulmányutat igényelt.

Disszertációm érdeme és újszerűsége talán éppen az, hogy ebben a témában részletes és egyben összefoglaló jellegű rendszerezett munka a hazai szakirodalomban eddig még nem jelent meg. Értekezésemben nem vállalkoztam Clara Schumann teljes életművének elemzésére, hiszen az szétfeszítette volna egy disszertáció kereteit. A zongoraművek mellett a kamarazene és a vokális zene feltárása várat még magára.

IV.

A SZERZŐ AZ ÉRTEKEZÉS TÁRGYKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ TEVÉKENYSÉGÉNEK DOKUMENTÁCIÓJA

Előadás:

Robert és Clara Schumann életéről illetve műveiről hangversennyel egybekötött előadás a Szent István Zeneház Nagytermében 2011. február 17-én.